

IV. Szegedi Jogtörténeti Napok Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról

IV. Szegedi Jogtörténeti Napok

Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról

2011
Szeged

IV. Szegedi Jogtörténeti Napok

Konferencia a bírói hatalomról és az állampolgárságról

Szerkesztette:
HOMOKI-NAGY MÁRIA

ISBN 978-963-9927-44-5

Szegedi Egyetemi Kiadó
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

Szeged, 2011

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
ANTAL TAMÁS	
A bírói hatalom gyakorlásának jogszabályi változásai a dualizmus korában (1890–1914)	9
BABJÁK ILDIKÓ	
A bíró mint referens, a referens mint bíró	23
BATÓ SZILVIA	
Törvényesség törvény nélkül. Az anyagi jogi legealitis elve a Csemegi-kódex előtt	29
BEKE-MARTOS JUDIT	
Bírók és bíróságok Amerikában	41
BÉLI GÁBOR	
A nádor bírói hatalma a XIII. század derekáig	53
HERGER CSABÁNE	
„Más templomban imádjuk a Mindenhatót”. A zsidó emancipáció ügye 1848–49-ben.	67
KISTELEKI KÁROLY	
Adalékok Kossuth Lajos állampolgárság-vesztéséhez	85
MEGYERI-PÁLFFY ZOLTÁN	
Névváltoztató honosítottak	93
MEZEY BARNA	
A bírói szervezet átalakítása és a büntetés-végrehajtási intézetek a 19. században	101
PETRASOVSKY ANNA	
„Potestas judiciaria” mint állami felségjog Szibeniszt intézményeiben	111
RÁCZ LAJOS	
Az angol bírósági szervezet történeti vázlata	125
RUSZOLY JÓZSEF	
Távollét és választójog. Politikai emigráns és bécsi hivatalviselő magyar honpolgárok országgyűlési képviselőkké választása (1861–1877)	137
STIPTA ISTVÁN	
Adalékok a magyar pénzügyi közigazgatási bíráskodás történetéhez	157

SZABÓ ISTVÁN

A bírói normakontroll bevezetése az 1869. IV. törvénycikkben 175

VARGA NORBERT

A Pragmatica Sanctio és a magyar királyi család honpolgári státusza 185

VARGA NORBERT

A Pragmatica Sanctio és a magyar királyi család honpolgári státusza

A magyar állampolgársági jog máig egyik legjelentősebb közjogi vitáját kiváltó jogintézménye a kettős állampolgárság, amelynek megítélése koronként változó. Jelentősen befolyásolta ezt a politika és a diplomáciai kapcsolatok alakulása. A dualista Magyarországon közjogi viszonyából kiindulva érthető, hogy politikusaink és jogászaink szorgalmazták a kettős állampolgárság megelőzését. A kettős állampolgárság kialakulása jelentette a legnagyobb problémát Ausztria és Magyarország közjogi kapcsolatában. Ennek egy speciális változatát figyelhetjük meg a magyar királyi család esetében.

Az állampolgársági jog alapvető követelménye, hogy a honpolgárság elvi alapon nyugodjon. A magyar királyi család állampolgársága körül meglehetősen nagy jogbizonytalanság uralkodott a korabeli jogászok körében. Az első állampolgársági törvény (1879: L. tc.) elfogadását követően felmerült, hogy a magyar király magyar állampolgár-e, és ha igen, akkor rá vonatkozik-e az 1879: L. tc.? Lajos bajor királyi herceg neje, Mária Terézia főhercegnő állampolgársági ügye kapcsán került napirendre ez a közjogi kérdés.

Az első állampolgársági törvényünk országgyűlési vitája alkalmával is felmerült ez a probléma. Hoffmann Pál nélkülözhetetlennek tartotta annak megértését, hogy az uralkodóház tagjai magyar állampolgárok. Ennél fogva indítványozta, hogy két szakaszban sorolják fel azokat, akik a törvény alapján *ipso iure* szerzik meg a magyar állampolgárságot. A képviselő által javasolt változtatás a következő lett volna. „Magyar honpolgárok: 1. a felséges uralkodó ház tagjai; 2. törvényes magyar honpolgároknak törvénytelen gyermekei akkor is, ha a születés helye külföldön van; 3. azon törvénytelen születésűek, kik külföldi anyától származnak, ha magyar honpolgár, mint atyjuk által törvényesítettnek; 4. azok, a kik a mellett, hogy szülők nem tudatnak, Magyarországon születettekül mutatkoznak; 5. oly idegen nő, a ki magyar honpolgárral törvényesen egybekel.”¹ Hoffmann szavainak értelmezéséből kiderül, hogy nem vonta kétségbe a magyar királyi család magyar honpolgárságát, ugyan akkor nem is fűzött hozzá különösebb indoklást, amely közjogi hagyományaink mély berögződéséről tesz tanúbizonyságot.

Pauler Tivadar sem hagyta megjegyzés nélkül a felmerült kérdést. Véleménye szerint az uralkodóház tagjait, akik „az országban tartózkodnak, valamint ezek családjainak oly tagjai, a kik szintén itt tartózkodnak, egyszersmind állampolgárok, habár vannak

---

¹ P. SZATHMÁRY KÁROLY (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. 7–8. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat, Budapest, 1880. (továbbiakban: KN. 1879. VII.) 293–294. pp.

köztük olyanok is, kik házasság által ezen álláspontjukat megváltoztatván, kérdés alá jöhetnének.”² A neves jogtudós a királyi család állampolgárságával kapcsolatban megjegyezte, hogy a magyar király magyar állampolgár. Ez a tétel a magyar királyi trón öröklésének szabályaiból vezethető le. A tárgyban előterjesztett módosító javaslatot szükségtelennek vélte.

Születés által magyarnak elsősorban az uralkodóház tagjait kellett tekinteni. A bizottság előadója (Péchy Jenő) is ezt támogatta.³ Hoffman Pál szükségesnek érezte, hogy egy olyan törvényben, amely taxatívve meghatározza az állampolgárság megszerzésének eseteit, pontos felsorolás szerepeljen.⁴ Az elfogadott jogszabály nem említi a királyi család állampolgárságát. Paluer érvelése alapján jogosan vetődik fel a kérdés, hogy akkor milyen jogforrás alapján lehet tisztázni ezt a közjogi problémát.

A *Pragmatica Sanctio* értelmében a trón öröklésének a joga mindkét nemű ausztriai főhercegi ágat és leszármazóit megillette.⁵ Az ausztriai főhercegi minőséget mind a trónöröklési törvények, mind a hitlevelek elismerték, mely személyi státusz így a magyar alkotmányjog részét képezte. E cím birtoklása révén az uralkodóház tagjai a magyar állam kötelékébe tartoztak. Királyfi szerint a „három jogosított nőághoz tartozó ausztriai főherczegek örökösödését a magyar trónon nem foghatjuk fel tehát másként, mint egy jogintézménynyé testesített magyar uralkodóház örökösödését.”⁶ A trónöröklési jogosultságba beleértette a magyar állami köteléket, a főherczegek magyar állampolgárságát. A királyi család állampolgárságát szerinte már e törvények megállapították, amelyek rendelkezéseit az állampolgársági törvényünk nem változtathatja meg.⁷ E tekintetben az uralkodóház nőtagjai sem képeztek kivételt. Az állampolgársági törvényünk szerint az a magyar állampolgárságú nő, aki külföldi állampolgárságú férfihoz megy feleségül, magyar állampolgárságát elveszíti. Ez ellentétben állt az öröklési törvények által biztosított jogokkal.

² Pauler Tivadar itt a morganatikus házasságot kötött személyekre gondolt. Madarász József hangsúlyozta, hogy nem a császárról volt szó, hanem a magyar királyról. KN. 1879. VII. 296. p.

³ Péchy Jenő ezért feleslegesnek tartotta, hogy az uralkodóház állampolgárságát törvényben rögzítsék. KN. 1879. VII. 340. p.

⁴ Véleménye szerint a királyi család állampolgárságát a trónöröklési törvények pontosan rögzítették. Nem értett azonban egyet Péchy Jenővel, miszerint a királyi család állampolgárságát nem kell szabályozni a törvényjavaslatban. KN. 1879. VII. 341. p. Vö. Péchy Jenő hozzászólása. KN. 1879. VII. 339–340. pp.

⁵ FERDINÁNDY GEJZA – SCHILLER BÓDOG: *A pragmatica sanctio és a házi törvények*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1903. 26. köt. 5. füzet, 9. Lustkandl is értelmezte a *Pragmatica Sanctio* vonatkozó részeit. LUSTKANDL, WENZEL: *Das ungarisch-österreichische Staatsrecht*. Wilhelm Braumüller, Wien, 1863. 247–248. pp. Deák kritikai és bíráló észrevételei: DEÁK FERENC: *Adalékok a magyar közjoghoz. Észrevételek Lustkandl Venczel munkájára: „Das ungarisch-österreichische Staatsrecht“ a magyar közjog történelmének szempontjából*. Kiadja: Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1865. 56–86. pp. Lásd: I. sz. melléklet.

⁶ KIRÁLYFI ÁRPÁD: *Az uralkodóház tagjainak állampolgári jogállása*. Jogtudományi Közlöny, 1907. XLII. évf. 15. sz. (továbbiakban: KIRÁLYFI, 1907./a) 123. p. A király jogállásához: SZABÓ GYULA: *A Magyarország és Ausztria közt fennálló államjogi viszonyról*. Pesti Kny., Budapest, 1885. passim. A *Pragmatica Sanctio* keletkezéstörténetéhez: CSEKEY ISTVÁN: *A magyar pragmatica sanctio írott eredetijéről*. Kiadja: MTA, Budapest, 1916. 13–33. pp. Sára kiemelte a *Pragmatica Sanctio* jelentőségét a magyar közjogban. SÁRA János: *A Habsburgok és Magyarország*. Athenaeum, Budapest, 2000. 357. p. A témához: NIEDERHAUSER EMIL: *A jóságos királynő*. In: Gonda Imre: *A Habsburgok*. Panonnia Kiadó, Budapest, 1998. 115. p. MARINELLI, ELVIRA: *A Habsburgok. Egy dinasztia tündöklése és bukása*. Holnap Kiadó, Szeged, 2007. 100. pp. Imrik József is ismertette a *Pragmatica Sanctio* keletkezéstörténetét. IMRIK József: *A Pragmatica Sanctio keletkezésének története. A Pragmatica Sanctio az 1848-iki törvényekkel, és az 1865-iki december hó 14-én megnyitott pesti országgyűlésre megjelent főpapok, zászlósok, országnagyok és képviselők teljes névsorával s országgyűlési lakásukkal együtt*. Nyomtatott Khór és Wein nyomdájában, Pest, 1866. 1–20. pp.

⁷ KIRÁLYFI 1907./a 122–123. pp.

A főhercegnők férjhezmenetelükkor kiállított *renuncatio*-k is az öröklési rend biztosítását szolgálták.⁸ Királyfi szerint ezek az okmányok nem lemondást, épp ellenkezőleg jogfenntartást jelentettek.⁹ Ezzel szemben Ferdinánd megállapította, hogy a *renunciatio* következtében tovább nem tartoztak az uralkodóház tagjai közé és „elveszítik trónöröklési igényeiket, valamint mindkét nembeli utódaik is.”¹⁰

Ebből a szempontból a hitleveleknek nagy a jelentősége, hiszen kimondták I. József és I. Lipót nőágának örökösödési jogát, akiket a leányok idegen fejedelmekkel kötött házasságukból származó utódok képviseltek. Ez azt jelentette, hogy a főhercegnők idegen férfival kötött házasságuk következtében sem veszítették el az állampolgárságot.¹¹ E megállapítás igazolható, ha megvizsgáljuk Ferenc József hitlevelét. Az 1867:II. tc. előszavában tisztázásra kerül a trónlemondás (V. Ferdinánd, Ferenc Károly főherceg) miatt kialakult közjogi szituáció, amelyet követően a hitlevél kimondja, hogy az 1723:1. és 2. tc. által megállapított öröklési rend szerint a trónt Ferenc József szerzi meg, mint törvényes örökös. A hitlevél 1. §-ában külön említésre kerül, hogy az új uralkodó változatlanul fenntartja a *Pragmatica Sanctio* által megállapított trónöröklési rendet.¹²

⁸ Heiman is elismeri, hogy jelentős közjogi vita alakult ki a renúnciaciók jogkövetkezményeivel kapcsolatban. HEIMAN JENŐ: *A házi törvények*. Magyar Közélet, 1903. II. évf. 6. sz. 421–422. pp.

⁹ Uo. 123. A házi törvények alapján a császári ház nő tagjai, ha nem ausztriai főhercegekhez mentek feleségül, kötelesek lemondani öröklési jogukról. FERDINÁNDY GEJZA: *A királyi méltóság és hatalom Magyarországon*. Kilián, Budapest, 1895. 175. p. A képviselőház elnöke jelentette be Mária Krisztina lemondását. P. SZATHMÁRY Károly (szerk.): *Az 1878. évi október 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. 1. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, s. l. 1878. 114. p. A két ház elnökét meghívták az ünnepségre és remélték, „hogy ő Fennsége, habár távozik is közülünk, ezen túl is” visszaemlékezik hazánkra. KN. 1879. I. 160. p. A főrendi tábla elnöke, mint tanú vett részt a lemondáson. MASZÁK Hugó (szerk.): *Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója*. 1. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat, s. l. 1880. 313–314. pp. Gizella főhercegnő renúnciaciója alkalmával gróf Pallavicini Ede olvasta fel a trónöröklésről való lemondást. MASZÁK HUGÓ (szerk.): *Az 1872-dik évi szeptember hó 1-jére hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója*. 1. köt. Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, Pest, 1880. 236–237. pp. Mária Valéria eljegyzése kapcsán Hoitsy Pál indítványozta a nászajándék adását, mert József főherceg ága „tökéletesen magyar lett”. P. SZATHMÁRY KÁROLY (szerk.): *Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója*. 7. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, s. l., 1889. (továbbiakban: KN. 1889. VII.) 270–270. pp. Irányi Dániel nem támogatta a javaslatot. KN. 1889. VII. 271. p. Hozzászolt Tisza Kálmán is. KN. 1889. VII. 271. A házi törvények kapcsán Heiman kijelentette, hogy „nem keletkeznek országos törvényekkel párhuzamosan, hanem azok a család fő abszolút akaratának kifejezői.” HEIMAN 1903. 413. Nagy Ernő szerint a házi törvényekben külön „fejedelmi magánjog” jött létre. NAGY ERNŐ: *A trónöröklés jogi természete és a koronázás*. Jogtudományi Közlöny, 1916. LIV. évf. 53. sz. 481. p. Jászi is kifejtette véleményét a *Pragmatica Sanctio* és a házi törvények kapcsán. JÁSZI VIKTOR: *Válasz a Pragmatica Sanctio és a házi törvények tárgyában*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1903. 28. köt. 4. füzet. 1–79. pp. Buza nem tartotta elfogadhatónak Jászi nézeteit sem, aki szerint az örökli a magyar trónt, aki III. Károlynak, I. Józsefnek illetve I. Lipótnak törvényes utóda (*legitimus successor*) az osztrákoknál. Vö. BUZA LÁSZLÓ: *Bosznia és Hercegovina államjogi helyzete s a bosnyák-hercegovinai tartományi illetőség*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1911. Új Folyam, 3. köt. 24. füzet, (továbbiakban: BUZA 1916./a) 302. A feltételekhez: LECHNER ÁGOST: *Magyar közjog*. (Készítette és javította: Frank Sala) Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest, 1900. 291. p.

¹⁰ FERDINÁNDY 1895. 175. p.

¹¹ KIRÁLYFI ÁRPÁD: *Az uralkodóház tagjainak állampolgári jogállása*. Jogtudományi Közlöny, 1907. XLII. évf. 21. sz. (továbbiakban: KIRÁLYFI 1907./b) 123. p. A hitlevelet minden koronázáskor ki kellett adni. FERDINÁNDY 1895. 177. p.

¹² A hitlevél arról is rendelkezett, hogy mi történik abban az esetben, ha nincs trónörökös. 1867:II. tc. 4. §: „Abban az esetben, melyet Isten kegyelme messze távoztasson, – ha az ausztriai főhercegek mindkét nemének magvaszakadása, elsőben is: a dicső emlékezetű ősatyánk VI-ik, illetőleg III-ik Károly; utána dicsőült I. József; végre dicsőült I. Lipót császárok és magyar királyok ágyaikból leszármazó örökösök kihaltával bekövetkeznék, – a királyválasztás és koronázás előjoga az 1723-dik évi I. és II. tc. rendelete szerint is visszajár Magyarországra és társországaira, s ezen országoknál régi szokások szerint az sértetlenül megmarad hajdani érvényében és állapotában.”

Schiller szerint az idegen uralkodói családba férjhez ment főhercegnő leszármazóit trónöröklési jogosultságuk miatt magyar állampolgároknak és királyi hercegeknek kell tekinteni. Ez azt jelentette, hogy az idegen fejedelmi családok: bajor, szász, württembergi, spanyol, portugál, belga, olasz stb. királyi hercegeket magyar állampolgároknak kell tekinteni. Mit jelentene ez a magyar közjog szempontjából? Megtalálhatjuk-e a főrendiház tagjai között e hercegek leszármazóit? Schiller szerint az *agnatus* osztrák uralkodó család tagjain kívül a *cognat* rokonok állami kötelékben való megtartásának semmi célja sincs.¹³

Királyfi szerint nem lehetett a magyar királyi és az osztrák főhercegi címet egymástól elválasztani, mert az azt jelentette, hogy e két minőség nem egyenrangú egymással. A magyar királyi cím szerepe ebben az esetben másodlagos lenne a főhercegi ranggal szemben, hiszen trónöröklési jogosultság az állampolgárság elvesztése ellenére fenn maradna.¹⁴ Csekey István szerint – a közjogi hagyományoknak megfelelően – a *Pragmatica Sanctio* csak a trónöröklés tekintetében állította feltételként az osztrák főhercegi minőséget. Azt azonban egy szóval sem jelentette ki, hogy ez a házi törvényekből átvett titulus a magyar királyi házhoz való tartozás feltétele. Ebből következik, hogy az osztrák főhercegi és a magyar királyi hercegi minőséget egymástól el lehetett választani. Az osztrák uralkodóház tagjai lehettek olyan személyek is, akik nem rendelkeztek trónöröklési joggal (pl. a koronáról lemondott uralkodó és egyenrangú neje, az uralkodó egyenrangú felesége). A magyar királyi ház köre ettől bővebb, hiszen tagjai voltak az előbb említett személyeken kívül azok, akik nem tagjai az osztrák uralkodóháznak (pl. a főhercegi ragról lemondott *agnatus*, főherceg nem egyenrangú neje). Ez azt jelentette, hogy nincs akadálya, annak hogy a főhercegi címről lemondott személy a magyar királyi hercegi rangját megtarthassa.¹⁵

A *cognatus* főhercegek trónöröklési igényét Schiller szerint Királyfi abban látta, hogy magyar állampolgárságban részesítette őket. Szerinte ezért nincs értelme a hercegeket magyar állampolgároknak nevezni, ha mégis, akkor kérdéses, hogy mit is fejezne ki az állampolgárságuk. Magát a jogviszony tartalmát tagadta, pontosabban hiányolta, mert ebben az esetben jogokról, kötelezettségekről és konzekvenciákról nem lehetett beszélni. Királyfi ezzel szemben megadná a főhercegeknek az állampolgárok jogai mellett, mindazon jogokat, amelyek a magyar királyi hercegeket megillették. Az állampolgárság fogalma egy lett a királyi családi tagsággal. Schiller szerint Királyfi a jogok megadása tekintetében nem következetes, mert a főrendiházi tagságot nem adta meg csak az *agnat* főhercegeknek. E tekintetben el kell ismerni, hogy Királyfi álláspontját nem igazán tudta megvédeni, mert szerinte fizikai képtelenség lenne a második kamarát osztrák főhercegekkel benépesíteni. Schiller erre csak azt a példát hozta fel, hogy a főnemese nagy száma esetén egyiktől sem lehetne megtagadni a főrendiházi tagságot.¹⁶

¹³ SCHILLER BÓDOG: *A királyi ház tagjainak állampolgári jogviszonyai*. Jogtudományi Közlöny, XII. évf. 18. sz. 1907. (továbbiakban: SCHILLER, 1907./a) 147. p.

¹⁴ KIRÁLYFI 1907./b 123. p.

¹⁵ CSEKEY 1916. passim.

¹⁶ Schiller példaként Rudolf trónörökös özvegyét, Stefániát hozta, aki gróf Lónyay Menyhérthez ment feleségül. Királyfi szerint magyar királyi hercegnőnek minősült, mert a magyar uralkodóház tagja volt első házasságkötése előtt. Ezzel arra akart utalni, hogy „ha tényleg törvényeink a Pragmatica Sanctio szerint trónöröklésre jogosult összes cognatus osztrák főherceget tekintenek a felső királyi ház tagjainak, európai fejedelmi családok genealógiáját még a községy jegyzői vizsgálatnak tárgyává” kellene tenni. SCHILLER BÓDOG: *A királyi ház tagjainak állampolgári jogviszonyai*. Jogtudományi Közlöny, XLII. évf. 24. sz. 1907. (továbbiakban: SCHILLER 1907./b.) 199. p.

Ennek az igazi oka, hogy a *cognatusok* számára hiába követelték a tagságot, amely mögött a magyar közjog gyakorlata húzódott meg. Schiller szerint éppen ez erősítette meg, hogy „egyesedül az agnatus osztrák hercegi ház tagjait érti a magyar királyi család tagjai alatt, egyedül reájuk, a Habsburg-Lotharingiai családbeliekre alkalmazza a magyar királyi hercegekre vonatkozó jogszabályokat.”¹⁷ A magyar közjog szabályai szerint csak a szűkebb osztrák házat illette meg a trónöröklés joga, amelyet a Habsburgok *agnatusai* alkottak.¹⁸ Schiller ezért nem értett egyet azzal, hogy miért hibáztatta Királyfi azért, mert a házi törvények alapján határozta meg a királyi család tagjainak a körét. A házi törvényeket csak azért hívta segítségül, hogy megállapítsa, hogy az osztrák családi háznak Mária Terézia főhercegnő nem tagja. A magyar jog a császári család házi törvényeivel szemben, másként határozta meg a királyi család *agnatusainak* körét.¹⁹

Schiller nem értett egyet Királyfi azon érvelésével sem, hogy a magyar királynak a fentebbi esetben nem is kell magyar állampolgárnak lennie. Szerinte magyar állampolgár lett az idegen *agnat* rokonságba tartozó *cognat archidux Austriae* az *agnat* osztrák ház kihalásával.²⁰ Ebben az esetben ez az ág vált főhercegi családdá, tehát magyar királyi házzá. Osztrák főherceg is csak ekkor lett, amely az osztrák állampolgárság megszerzését biztosította számára.²¹

A királyi család állampolgárságát a magyar uralkodói családhoz való tartozás jelentette. A magyar királyi herceg és a osztrák főhercegi cím jogilag önálló, de létük egymástól elválaszthatatlan. Ez azt jelentette, hogy a magyar állampolgárság és a főhercegi cím is együtt járt, amelynek elvesztése csak a főhercegi minőség megszűnése következ-

¹⁷ A *Pragmatica Sanctio* rendelkezéseivel nem ellenezett. Ezen rokonokat a törvény egységesítette, amelyek közül csak egy családot illett meg az a lehetőség, hogy belőle kerül ki a magyar király. Uo. 198. p.

¹⁸ Ezt erősítette meg a felsőház felállításáról szóló 1926:XXII. törvénycikk is.

¹⁹ Schiller szerint Mária Terézia a közönséges állampolgársági jogszabályok szerint sem veszítette el magyar állampolgárságát, hiszen nem idegenhez ment feleségül, hanem a magyar uralkodóház tagjához, Lajos bajor királyi herceghez. Uo. 199. p.

²⁰ Buza szerint az *archidux Austriae* kifejezés alatt az 1723. évi 2. törvénycikkben felsorolt trónöröklésre jogosult személyeket kell érteni. Ez a *cognatus* házat jelentette. A *domus Austriaca* a *cognatus* ausztriai házat jelentette az 1723. évi törvények értelmében. BUZA LÁSZLÓ: *A magyar trónöröklésben megkívántatók kellékek*. Jogtudományi Közlöny, 1916. LIV. évf. 36. sz. (továbbiakban: BUZA, 1916./b) 310. Ezért nem fogadja el Turba véleményét. Vö. GUSTAV TURBA: *Die Grundlagen der Pragmatischen Sanktion. II. Die Hausgesetzte*. Franz Deutiche, Leipzig und Wien, 1912. 222. p. Érvelését egy szemléletes példával támasztotta alá, miszerint I. József egyik leánya, Mária Jozefa Frigyes Ágost felesége, míg Mária Amália Károly Albert bajor trónörökös neje volt. I. Lipót leánya, Mária Anna pedig V. János portugál király felesége volt. A felsorolt főhercegnők gyermekei már nem voltak tagjai a szorosabb *corporatio*-t jelentő ausztriai háznak. Ha azonban megvizsgáljuk az 1723. évi törvények rendelkezéseit, akkor megállapíthatjuk, hogy trónöröklési joggal rendelkeztek az előbbi jogosult ágak kihalásának esetén. A *domus Austriaca* nem jelentett mást a magyar törvények terminológiája szerint, mint a „a trónöröklési jogi értelemben vett házat” (*Haus im thronfolgerechtlichen Sinne*). BUZA 1916./b 310. p. Molnár is ismerte Jászi Viktor eltérő nézeteit a *legitimos successores* és az *Austriae archiduces* kifejezésekkel kapcsolatban. Az előbbi véleménye szerint törvény szerinti jogutódot jelent, míg az utóbbi kifejezés alatt Jászi az osztrák főhercegségben, majd császárságban trónra jutó uralkodókat jelentette. Molnár szerint ez a fordítás erősen támadható, ha megvizsgáljuk a törvénytöveget és keletkezésének történetét. MOLNÁR KÁLMÁN: *Magyar közjog*. Danubia, Budapest, 1929. 289. p.

²¹ Schiller érvelését azzal támasztotta alá, hogy az Anjouk és a Habsburgok sem voltak magyar állampolgárok trónra lépésük előtt. SCHILLER 1907/a 147. p. Az első világi Aranybulla és még további törvények is tiltották, hogy idegenek közhivatalt szerezzenek Magyarországon. Az első világi Aranybulla 11. cikkelye, amelynek címe: Vendégek avagy idegenek mi módon jussanak méltóságra? „Ha vendégek, tudni mint jámborok, jönnének az országba, ország tanácsa nélkül méltóságra ne jussanak.” A királyi trónra „emelt a nemzet nem egy idegen családot, melyet megelőzőleg nem fogadott volt törvénytől magyarrá.” 1222. évi Aranybulla 11. cikkelye.

tében lehetett.²² Schiller ezzel az állítással nem értett egyet. Véleménye szerint Mária Terézia férjhezmenetele óta nem tagja az uralkodó családnak, nem ausztriai főhercegnő, abban az értelemben, amely megfelelt a magyar királyi hercegi minőségnek.

A *Pragmatica Sanctio* öröklési feltételként említi az osztrák főhercegi minőséget, de nem határozza meg, hogy kik is tartoztak ebbe a körbe. Kiket kell *Archidux Austriae*-nek tekinteni? Molnár Kálmán szerint a magyar alkotmányjog az *Austriae Archidux* kifejezést két értelemben használta. Tágabb értelemben ide sorolta I. Lipót fi- és leányági vérszerinti leszármazóit, akik törvényes házasságból születtek. Kiket fogalt magába ez a rokoni kör? Az osztrák főhercegek és főhercegnőkön kívül ide sorolhatók még I. Lipót azon leányai, akik házasságkötésük eredményeként kiváltak e szűkebb értelemben vett uralkodói családból és férjük *agnatio*-jába kerültek. Ilyen házasságból származó gyermekek már nem használhatták a főhercegi titulust, hanem *agnatus* házuk címét viselték. A főhercegi minőségük csak akkor éled fel, ha rájuk kerül a sor a trónöröklésben. „Mindezek osztrák főhercegek tágabb értelemben, vagyis trónöröklési jogi értelemben.”²³ Szűkebb értelemben csak Mária Terézia és Lotharingiai Ferenc leszármazóit, *agnatus* rokonait nevezték főhercegeknek. Ez azt is jelentette a fentebbi érvelés alapján, hogy csak ők használták a főhercegi és főhercegnői címet.²⁴

Felmerült tehát a kérdés, hogy közjogi szempontból ki tartozott az uralkodó családhoz? Ezt a házi törvények határozták meg.²⁵ A királyi család feje az uralkodó, aki egyben király és császár.²⁶ A családba tartozott a neje, az uralkodó felmenői, főhercegek és főhercegnők.²⁷ Schiller szerint azonban a megházasodott főhercegnők nem tartoztak ebbe a körbe, őket nem illette meg a *Prinzessin des kaiserlichen Hauses* cím. A nem „szuverén” fejedelemmel kötött házassága révén nem maradt a császári ház hercegnője, az osztrák uralkodóház tagja. II. Alfonz spanyol király özvegye minősült csak továbbra is e kivételes rendelkezés alapján az uralkodó család tagjának. Ez a szabály Mária Terézia esetén nem érvényesült. „Ő férjhezmenetele óta nem ausztriai főhercegnő abban az értelemben, amilyen értelemben ausztriai főhercegnő volt férjhezmeneteléig, amilyen értelemben főhercegnő a főhercegek egyenjogú nejei.”²⁸ Schiller szerint azonban megma-

²² SCHILLER 1907/a 124. p.

²³ MOLNÁR 1929. 291. p.

²⁴ Ebben az értelemben használta a főhercegi minőséget a főrendiházi reformról szóló törvény (1885:VII. tc.) is. Uo. 291–292. pp.

²⁵ A Habsburg család házi törvényei az osztrák alkotmányjog szerves részét képezték. A vizsgált időszakban az 1839. február 3-án kiadott szabályzat volt érvényben. SCHILLER 1907./a 146. p. A német államokban az uralkodó családokban külön családi jog (*Hausrecht*) fejlődött ki. Az uralkodó család házi törvényeit nevezték *Hausgesetz*-nek. A magyar alkotmányjogban e jogi normák nem rendelkeztek törvényi erővel. Ferdinánd úgy fogalmazott, hogy „egész teljességükben el nem fogadtattak. A királyi család állása [...] részint a régi magyar alkotmányos szokásnak, részint az ausztriai ház *Hausgesetz*nek következménye.” FERDINÁNDY 1895. 110. p. A *Pragmatica Sanctio* Ferdinánd szerint nem jelölte ki, hogy kiket tekintettünk ausztriai főhercegeknek, amelyet csak az uralkodó család házi törvényei határoztak meg. Uo. 175. p. Nagyon érdekes eredményre jutunk jogforrástani szempontból, ha megvizsgáljuk az 1900:XXIV. törvénycikk rendelkezéseit, amelybe bele került Ferenc Ferdinánd házassági nyilatkozata, amelyben hallgatólagos utalás található a házi törvényekre a nem egyenrangú házasság kapcsán. Ez ellen a magyar törvényhozás nem tett semmit, mely azt fejezi ki, „hogy a magyar törvényhozás oly faktórral áll szemben, mely lényegétől ugyan távol áll, melyet azonban a király személyére való tekintettel méltányolnia kell.” HEIMAN 1903. 414. p.

²⁶ A családfői méltóság nem a kortól függött, hanem attól, hogy valaki császár lett-e vagy sem. V. Ferdinánd és Ferenc Károly főherceg lemondását követően Ferenc József lett a családfő fiatal kora ellenére. Uo. 412. p.

²⁷ SCHILLER 1907./a 146. p.

²⁸ Uo. 147. p.

radt abban az értelemben főhercegnőnek, amely nem jelölt semmi mást, mint az 1723:1. és 2. tc. értelmében a Magyarországra nézve fennálló öröklési jogosultságot.²⁹ Érvelésében Szilágyi Dezső beszédére is támaszkodott, aki az *archiduces utriusque sexus* alatt értette a családban maradt *agnat* rokonokat és azok egyenrangú házasságából született leszármazóit.³⁰

²⁹ A *Pragmatica Sanctio*-ban és a hitlevelekben az *Ausustriae archiduces* kifejezésnek kettős jelentése volt. Pl. 1867:II. tc. Ferenc József hitlevele. Első sorban jelentette I Lipóttól származó *cognat* rokonokat: III. Károly, I. József és I. Lipót leányági leszármazóit és az öröklésben soron lévő *agnat* uralkodó családot. Szűkebb értelemben ez a Mária Teréziától leszármazó Habsburg-Lotharingiai családot jelentette. Tágabb értelemben az *agnat* főhercegi családon kívül a bajor, a szász, a württembergi királyi ház, a spanyol és az olasz Bourbonok, a Windischgrätz, a Salm-Salm és a Lichtenstein család leszármazóit többek között. Uo. 147. p. A *Pragmatica Sanctio* és Erdély viszonyához: CSEKEY ISTVÁN: *A pragmatica sanctio Erdélyben*. Stief Jenő és Társa Könyvnyomdai Műintézete, Kolozsvár, 1915. 3–17. pp. Erdélyben az osztrák *Pragmatica Sanctio*-t 1722-ben fogadták el. A becikkelyezett törvény (1744:3. erd. tc.) már felsorolta a három ágat, amelyre a trónöröklés jogát kiterjesztették. MOLNÁR 1929. 280. p. Az ausztriai főherceg fogalmát az 1723. évi törvények nem határozták meg. Ez azt jelentette, hogy a jogszabály keletkezésekor érvényben lévő házi törvények által használt fogalmat vették át. A *Pragmatica Sanctio* a „házi törvényekre utal s ez utalással a házi törvénynek a főhercegi minőség kellékeire vonatkozó rendelkezéseit a magyar közjog szabályaivá tette.” BUZA 1916/a 301. p. A magyar király egyben osztrák császár is, de e két méltóság teljesen különbözött egymástól. POLNER ÖDÖN: Aktuális közjogi kérdések. *Jogtudományi Közlöny*, 1916. LIV. évf. 49. sz. (továbbiakban: POLNER 1916/b) 421. p. SZABÓ SZILÁRD: *Magyarország és Ausztria közötti közjogi viszony értelmezése a korabeli magyar szakirodalomban az 1867. évi XII. törvény alapján*. In: Stipta István (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*. Tom. 6/2. Fasc. 1–19. pp. Miskolc, 2005. 188. p. Az 1723:2. tc. 7. §-a pontosan meghatározta a trónöröklési kellékeket. „*Legitimos, romano-catholicos successores utriusque sexus Ausustriae archiduces*”. BUZA 1916/a 301. p. Itt merült fel az öt lány kérdése, amely az ausztriai főhercegi minőség kapcsán került előtérbe a századforduló közjogi vitáiban. Uo. 301. p. Ez tulajdonképpen nem is öt, hanem hét lány (III. Károly két lánya: Mária Terézia és Mária Anna; I. József két lánya: Mária Jozefa és Mária Amália; I. Lipót három lánya: Mária Erzsébet, Mária Anna és Mária Magdolna) trónöröklési kérdését jelentette. Buza végezetül megadja az 1723:2. tc. 7. §-ának általa helyesnek vélt fordítását: „császároknak és királyoknak ágyékából leszármazókra és az ő jog szerint való római katolikus mindkét nemű utódaira, az ausztriai főhercegekre.” BUZA 1916/b 312. p. Lónyay Menyhért is csak azt követően vehette el Stefánia főhercegnőt, miután áttért a katolikus vallásra. HEIMAN, 1903. 415. p. Az öröklési feltételeket felsorolta: LECHNER 1900. 291. p.

³⁰ Szilágyi Dezső felszólalása. Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. 30. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 1900. (továbbiakban: KN. 1900. XXX.) 267–272. pp. Az *Ausustriae archiduces* kifejezés heves vita tárgyát képezte a századforduló országgyűlésén. Kossuth Ferenc felvetette, hogy osztrák főhercegnek kell-e lenni annak a személynek, aki öröklí a koronát. A kérdésre nemmel válaszolt. KN. 1900. XXX. 172. p. Buza nem tartotta elfogadhatónak Kossuth nézetét, miszerint a trónörökösnek „főhercegi ivadéknak kell lenni”. Vö. BUZA 1916/a 302. p. Széll Kálmán felsorolta azokat a kellékeket, amelyeknek teljesülniük kellett az örökléshez. Alapelveként szögezte le a főhercegi minőséget. Hivatkozott az 1867:XII. tc. 7. §-ára, amelyben kimondták, hogy a két országra nézve közös az uralkodó. KN. 1900. XXX. 197–198. pp. Széll Kálmán külön kitért a nem egyenrangú, *morganaticus* házasság következményeinek bemutatására. Az ilyen házasságból származó gyermek nem szerezte meg az apa státuszát, és a feleség sem osztozott férje állásában. Külön említette az 1723:2. tc. 7. és 10. §§-ait. Az 1896. évi november hó 23-ára hirdetett országgyűlés Főrendi Házának naplója. 5. köt. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, s. l., 1901. 53. p. Buza szerint Széll azonban nem oldotta meg magyarázatával az öt, helyesebben hét lány kérdését. Vö. BUZA 1916/a 302. p. Csekey ismertette a *morganaticus* házasság szabályait. CSEKEY ISTVÁN: *A magyar trónöröklési jog. Jogtörténelmi és közjogi tanulmány oklevél mellékletekkel*. Athenaeum, Budapest, 1917. 347–359. pp. SCHILLER BÓDOG: *Egyenjogú házasság és trónöröklés*. Jogállam, 1905. 760–774. pp. A *Pragmatica Sanctio* vonatkozó része: „7. § S ezeknek is magvaszakadtán, a néhai dicső Lipótnak, császároknak s Magyarország királyainak ágyékából leszármazókra, és ezeknek törvényes, római katolikus, mind két nemű ausztriai főherceg utódaira, a most uralkodó legszentségebb császári és királyi felség részéről a Németországban s azon kívül fekvő és Magyarországgal, meg az ehhez kapcsolt részekkel, országokkal és tartományokkal, az előrebocsátott jog és rend szerint, feloszthatatlanul s elválaszthatatlanul, kölcsönösen és együttesen örökösödésileg birtoklandó más országaiban s tartományaiban is megállapított elszülöttségi rendhez képest, uralkodás és kormányzás végett átruházzák. [...] 10. § S elhatározzák, hogy azt e felséges ház említett nőága az előbbi módon örökösökül és utódokul megjelölt mindkét nemű ausztriai

A kérdés most már az, hogy mit tekintettek egyenrangú házasságnak? Ferdinándy szerint egyenrangú házasság alatt olyan házasságot kellett érteni, amelyet az európai uralkodó családok a „régi német birodalomban volt és mediatisált fejedelmi családok tagjaival” kötöttek.³¹ Ezek a családok voltak azok, amelyek korábban egy terület felett fejedelmi hatalmat gyakoroltak a császár uralkodása alatt. A fejedelmek viszonyát tartományaikhoz nem nevezték szuverenitásnak, hanem *Landeshoheit*-nek, ami a császári hatalom alatti tartományi uralkodási jogot jelentette. Ezt a hatalmat néhány család elvesztette, akiket mediatisáltak neveznek. Az 1815. évi bécsi kongresszus záróokmányában felsoroltak uralkodási joguk elvesztése mellett is megtartották „egyenszülöttségi” jogukat.³² Megállapítható, hogy az egyenrangú házasság szabályait a házi törvényekben és az obszervanciákban (szokásokban) találhatjuk meg.³³

Királyfi az öröklési jogosultságra alapította a királyi család állampolgárságának tételét. Az 1723. évi törvények a magyar trón öröklésének a jogát egy meghatározott körre ruházták. Ezzel az ausztriai főhercegi minőséget a magyar közjogba is beemelték és a három ágba tartozó személyeket, mint uralkodóházat az alkotmányjogunk szerves részévé tették.³⁴ Ez azt jelentette, hogy e személyek ausztriai főhercegi minősége egyenlővé vált a magyar királyi hercegi ranggal. A magyar uralkodóház tagjait a magyar állam kötelékébe tartozónak kellett tekinteni, hiszen „magyar törvény idegenek számára

---

főhercegek azt elfogadják, helybenhagyják és az ország s a hozzá kapcsolt részek, országok és tartományok karainak és rendjeinek az előrebocsátott és a legszentségesebb császári és királyi felségtől hasonlóan legkegyelmesebben előzetesen megerősített hitleveles, valamint más fentebb kijelentett szabadságaival s előjogaival együtt, a fent idézett czikkelyek tartalma szerint, minden következő időkben, koronázás alkalmával megtartsák.” Az *Austriae archiduces* vitájához: Széll Kálmán hozzászólása. KN. 1900. XXX. 53–54. pp. KN. 1900. XXX. 327–329. pp. Hovánszky Nándor hozzászólása. KN. 1900. XXX. 220–223. pp. Eötvös Károly hozzászólása. KN. 1900. XXX. 282–285. pp. Gróf Tisza István hozzászólása. Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója. 33. köt. Athenaeum, Budapest, 1917. 150. p. Pólonyi Géza külön kitért a *Hausgesetz* jogforrási jellegére. KN. 1900. XXX. 236–238. pp. A témához: SZABÓ SZILÁRD: *Vita a Pragmatica Sanctio értelmezése körül az 1900. évi XXIV. törvénycikk kapcsán, avagy egy szerelmi házasság következményei*. In: Badó Attila, at al. (szerk.): *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis VII*. Debrecen, 2007. 247–304. pp. POLNER Ödön: *A magyar trónöröklés feltételei*. Jogtudományi Közlöny, 1916. LIV. évf. 53. sz. (továbbiakban: POLNER 1916./a) 482. p. Lechner szerint is a házi törvények határozták meg, hogy kik minősültek ausztriai főhercegnek. LECHNER 1900. 291. p.

³¹ FERDINÁNDY 1895. 175. p. A házi törvények kötelező szabályokat tartalmaztak a házasságkötésekre is. A magyar *Pragmatica Sanctio* az egyenrangú (*ebenbürtig*) házasság fogalmát nem tisztázta. E tekintetben szintén a házi törvényeket vették alapul. Kizárólag az ilyen házasságból származó főherceg vagy főhercegnő jogosult a trónra. A Habsburg dinasztia „vértisztaságára” fektették a hangsúly. HEIMAN, 1903. 417–418. pp.

³² LECHNER 1900. 293. p. FERDINÁNDY GEJZA: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. Politzer és fia kiadása, Budapest, 1902. 359. p. Molnár az uralkodó beleegyezését nem tartotta ellentétnek a magyar közjogi hagyományokkal. MOLNÁR 1929. 295. p.

³³ Ezeket a feltételeket ismertették a *Pragmatica Sactio* elfogadásakor, melyeket a hiteles tájékoztató (*genuina informatio*) mellékleteként közöltek a magyar törvényhozással. Ez azt is jelenti, hogy a magyar jog szempontjából irrelevánsnak minősültek azok a szabályok, amelyek a 1723 előtt keletkeztek, ha azokat nem mutatták be a magyar országgyűlésnek. Ez a szabály vonatkozott a *Pragmatica Sanctio* elfogadása után életbelépett változtatásokra is. MOLNÁR 1929. 292–293. pp. Az egyenrangú házasság hiteles magyarázatát az 1900:XXIV. tc.-ben találhatjuk: „Ő cs. és kir. fensége ausztria-estei Ferencz Ferdinánd főherczeg urnak chotkowai és wognini Chotek Zsófia Mária Josefina Albina grófnővel kötött házassága alkalmából tett ünnepélyes nyilatkozata az 1723:I. és II. törvénycikkek rendelkezéseivel teljesen egyezőnek találtatván; annak kiemelésével, hogy a trónöröklésnek az 1723:I. és II. törvénycikkekben foglalt szabályozása, ugy keletkezése, mint feltételeire és tartalmára teljesen önálló és hogy minden a trónöröklés körébe tartozó kérdések annak rendeletei szerint itélendők meg”.

³⁴ Salamon is ezt a három ágat nevesítette. SALAMON FERENCZ: *A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története*. Kiadja: Ráth Mór, Pest, 1866. 185. p.

közjogi intézményt nem létesíthet.”³⁵ Arról azonban nem szabad megfeledkeznünk, hogy I. József nem koronáztatta meg magát. Schiller szerint a magyar állampolgárság abban a pillanatban keletkezett, amikor az öröklési jog rászállt.³⁶

A közhivatal-viselésnek előfeltétele a magyar honpolgári státusz. A királyi méltóság, mint legfontosabb közjogi hivatal esetében sem lehetett kivételt tenni. Nem lehetett a magyar királyválasztás jogát felfüggeszteni és a trónöröklési jogot olyan család számára biztosítani, amely idegen lenne. Királyfi az ünnepélyes honfűsítés indokát is pont abban látta, hogy idegenek ne kaphassanak hivatalt. Ezt egy analógiával bizonyította a *Pragmatica Sanctio* kapcsán. A haza iránt érdemeket szerzett személyeket a törvényhozásunk ünnepélyesen honosíthatta.³⁷ Az 1723. évi 2. tc. 1 § szerint „III. Károlynak, I. Józsefnek és I. Lipótnak a haza közjáváának gyarapítása s hü polgárai örök boldogítására hadban és békében véghez vitt legdicsőségesebb tetteit”, külön kiemelve a török elleni segítségnyújtást, úgy fogta fel, mint a honosításnál figyelembe veendő érdemeket.³⁸ Királyfi a „Magyarország és koronájában öröklési jogon való utódlás átruházásának” kifejezésben a honosság megadását is beleértette, mert fogalmilag a több magába foglalta a kevesebbet.³⁹ Schiller szerint ezt nem lehetett kiolvasni a *Pragmatica Sanctio*-ból. Királyfi ezt a fentebb említett hivatkozásból vezette le, hiszen a „három királynak sikereiben és áldásos tetteiben gazdag uralkodására hivatkozik, mint trónöröklési jognak leányivadékaira történt kiterjesztése indító okára, amiként az *indigenatus*t megadó törvények a honosítottak az ország körül szerzett érdemeit említik a honfűsítés jogcíme gyanánt”.⁴⁰ Schiller szerint a Királyi Könyvekben a király és a szent korona érdekében tett, hasonló cselekedeteket soroltak fel a honosítás kapcsán.⁴¹ Véleménye szerint az

³⁵ KIRÁLYFI 1907/b. 173. p. Ezzel a törvényhozás magyar uralkodóházat akart teremteni és a magyar állam kötelékébe való tartozást is rögzítették. Ezt a három főágot ismerteti Ferdinándy is. A lábjegyzetben közölt ábra azonban nem pontosan ismerteti I Lipót leszármazóit, mert hiányzik Mária Magdolna. FERDINÁNDY 1902. 356. p. Molnár is felsorolja a három főágba tartozó személyeket. MOLNÁR 1929. 281. p.

³⁶ SCHILLER 1907/b. 196. A *Pragmatica Sanctio* az öröklési rendre új rendszert alkotott, hiszen Európában a *successio agnatica* és a *successio cognatica* terjedt el. A trónöröklési törvény a kettőt összekeverte és létrehozta az ausztriai öröklési rendet, a *successio mixta* rendszerét, ami azt jelentette, hogy mindaddig, míg az érintett leányágban van fiú, addig a fiúk örökölnék és csak ezek kihalását követően a lányok. E személyek kihalása után következett be a sorban következő ág öröklése hasonló szabályok mellett. Abban az esetben, ha egyik jogosult ágon sincs öröklésre képes személy, akkor a magyar nemzet királyválasztó joga újra életbe lépne. LECHNER 1900. 290. p. A *linealis* (ági) *successio* érvényesült. FERDINÁNDY 1902. 357. p. Ezeket az elveket ismertette: MOLNÁR 1929. 281–282. pp. Az öröklésben érvényesült a *representatio* elve, ami azt jelentette, hogy bármely távoli lemenő felmenőjét képviseli, aki annak helyébe lépve megelőzi az oldalági örökösöket. A király utószülött (*posthumus*) fia is rendelkezik trónöröklési joggal, akinek megszületéséig függő jogi helyzet áll elő. Uo. 358. p.

³⁷ Erre utal Ferdinándy azon megállapítása, hogy az „1723. évi 1. t.-cz. kifejezvéen a nemzetnek a király iránt érzett háláját, mintegy ennek fejében és a külső erőszak elleni béke fentartása céljából” jogosítja fel III. Károly leszármazóit a trónöröklésre. FERDINÁNDY 1902. 354. p.

³⁸ KIRÁLYFI 1907/b. 174. p. LECHNER 1900. 288–289. pp.

³⁹ KIRÁLYFI 1907/b. 174. p.

⁴⁰ SCHILLER 1907/b. 196. p.

⁴¹ Ezek a grófi vagy éppen a főispánságot szerző oklevelekben is megjelentek. Uo. 196. p. A főispánságról: HAJNIK IMRE: *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben*. Közreadja: MTA Történettudományi Osztály, Budapest, 1888. 50. p. VARGA NORBERT: *A főispáni tisztség bevezetése Debrecen és Szeged szabad királyi városokban a köztörvény-hatósági törvény alapján*. In: Mezey Barna – Révész T. Mihály: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Gondolat, Budapest, 2006. 606–623. pp. STIPTA ISTVÁN: *Intézménytörténeti adalékok az 1870:XLII. tc. végrehajtásához*. In: Tóth Károly (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica. Tom. 41. Szeged, 1992. 481–493. pp. Előzményekhez: ANTAL TAMÁS: *Város és népképviselő. Az 1848:XXIII. tc. és intézményei Debrecenben*

ünnepélyes honosítás és a trónöröklési jog becikkelyezéséből nem lehetett erre következtetni. A honosításnál ez előfeltétel, ami nem jelentette azt, hogy a *Pragmatica Sanctio* törvénybe foglalása is ilyen következményekkel járt.⁴²

Egy másik jogintézmény, a fiúsítás továbbélését is megfigyelhetjük. Az alapszabály szerint a fiúsított leány után csak a fiúk örökölték, addig a *Pragmatica Sanctio* a fiúsított nőágból származó minden további nőág fiúsítását is kimondta. Ebből az is következett, hogy az 1723. évi törvények nem csak az öröklési jogot rögzítették, hanem a három ágba tartozó leszármazók ünnepélyes honfiúsítását is. „Az 1723:II. tcz., mint Magyarországnak és az uralkodóház között létrejött alapszerződés, más módon, mint ahogyan létrejött, meg nem másítható, a magyar törvényhozás azon egyoldaluan nem változtathat, és miután az mai nap is teljes hatályában fennáll, ennél fogva ez az uralkodóház tagjainak tulajdonképpeni állampolgársági törvénye.”⁴³ Salamon Ferencz is hangsúlyozta a jogszabály alapszerződési („örökreszoló szerződés”) jellegét, amely teljes mértékben megfelelt a kor meghatározó jogtudományi álláspontjának.⁴⁴

Ez egyben magyarázat véleményem szerint arra a kérdésre, hogy miért éppen a *Pragmatica Sanctio* rendelkezéseit kell megvizsgálni, és miért nem a fiági öröklésről szóló 1687:2. tc. rendelkezéseit. A Habsburg-Lotharingiai ház trónöröklését a *Pragmatica Sanctio* szabályozta, amelyet a kor közjogászai nem csak egy „egyszerű” törvényként fogtak fel, hanem alapszerződésként, amely jogviszonyt létesít a Habsburg-Lotharingiai ház és a magyar állam között.

Ha elfogadjuk a *Pragmatica Sanctio* előbb említett kontraktuális jellegét közjogi szempontból, és tovább gondoljuk ennek jogkövetkezményeit, akkor kijelenthetjük, hogy ez a törvény jogviszonyt hozott létre a két fél (Habsburg-Lotharingiai ház és Magyarország) között.⁴⁵ Az állampolgárság pedig nem jelentett mást, mint egy személy vagy személyek – jelen esetben a Habsburg-Lotharingiai ház érintett tagjai – és egy állam (a magyar királyság) közötti jogviszonyt. Ebből arra a következtetésre lehet jutni, hogy a magyar királyi család állampolgársági jogviszonyát a *Pragmatica Sanctio* hozta létre.

A törvény fiúsította a nőágak leány leszármazóit, amely azt jelentette, hogy mint „fiú” honosokat az állampolgárság közönséges szabályai szerint megtartotta a magyar állam kötelékében. Schiller nem tagadta a fiúsított leány öröklésével szemben fennálló analógiát. Az osztrák császári ház nőágának öröklési jogát Magyarországra is kiterjeszthette a fiúsítás intézménye által. Schiller szerint a trónöröklésben nem soron lévő főhercegek állampolgársági kötelékbe nem léptek. A fiúsítás a többi nőágra nézve csak akkor lehetett hatással, ha a jogosult nőág kihalt. Ez Mária Terézia leszármazóit, az *agnatus*

(1848–1872), in: Balogh Elemér (szerk.): A Pólay Elemér Könyvtára 36., Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2011, 37–39. pp.

⁴² SCHILLER 1907/b. 196. p.

⁴³ Ez azt is jelentette, hogy nem tartoztak a magyar állam kötelékébe, vagyis nem rendelkeztek magyar állampolgársággal I. Lipót elődeinek nőágából származó rokonok. Schiller ezzel szemben idegennek tekintette I. József és I. Lipót nőági leszármazóit is. Így az öröklésben következő ág csak akkor lenne magyar, ha az *agnat* ág kihalt. A koronázás megtörténteig azonban ez az ág is idegennek minősült. Uo. 174. p. Molnár is fiúsított leányt említ és külön hivatkozik Szluha Ferenc nádori ítélőmester 1722-ben tartott beszédére, amelyben kiemelte a Hármaskönynek a fiúsításra vonatkozó rendelkezéseit. Ezeket nevezte Molnár „*regrediens örökös-nőknek*”. MOLNÁR 1929. 283–284. pp.

⁴⁴ SALAMON 1866. 191. p.

⁴⁵ Az alapszerződési jellegét hangsúlyozták: MOLNÁR 1929. 36–37. pp. KMETY 1905. 51. p., SALAMON 1866. passim. Az 1867:II. tc. is alapszerződésként említette.

osztrák főhercegi ház tagjait jelentette. A többi ágra a fiúsítás csak magszakadás esetén következhet be. A fiúsítással biztosított magyar állampolgárságot is csak ebben a pillanatban kell vizsgálni, amely a mindenkor *agnatus* főhercegi házat illette meg. Schiller ezzel próbálta bizonyítani, hogy az 1723. évi törvények nem honosították a *cognatus* főhercegeket.⁴⁶ A három nőág közül mindaddig idegennek vélte azokat a személyeket, akiknek öröklési jogosultsága csak az *agnat* osztrák ház kihalását követően lépett be.⁴⁷

Királyfi szerint Schiller szubjektív okokat hozott fel, hogy a *cognat* főhercegeket miért nem tekintette a királyi családhoz tartozóknak. Azzal indokolta, hogy Magyarország semmi dolguk és joguk nincs. Királyfi – véleményem szerint – helyesen állapította meg, hogy a jog nem tehetett különbséget aszerint, hogy valakinek milyen joga volt a koronához. Nem lehetett azt mondani, hogy a *cognat* rokonokra reális időben nem is következhetne be a trónöröklés. Ez a jog *de iure* a legtávolabbi jogosultira is kiterjedt. „Valószínű, hogy annak idején a karok és rendek előre látták volna a mai állapotot, a Lotharingiai háznak az idők során váratlan elszaporodását és szerteágazódását és egyik-másik ágak idegen fejedelmi családokba való” beházasodását, és hogy „Mária Teréziának 16 gyermeke lesz”, amelynek következtében az ág azonnal szerteágazott.⁴⁸ Ezzel a rendeknek korábban rögzített szabad királyválasztási joga örök időkre háttérbe került.⁴⁹ Véleménye szerint Schiller sem vonta volna ezt kétségbe, ha nem ilyen nagy létszámú leszármazókról lenne szó. Királyfi kiemelte, hogy bizonyos objektív tények szükségessé teszik az állampolgárság megszerzéséhez. Az 1723:2. tc. 5–7. §§-aiban feltüntetett valamelyik nőághoz kellett tartozni.⁵⁰

Királyfi szerint az állami szuverén hatalom határozza meg az állampolgárság szabályait. Nem lehet idegen jogszabályt alkalmazni, mert az sérti a szuverenitást. Ezért téves Schiller felfogása, miszerint az uralkodóház körét a házi törvények rendelkezései alapján magyarázza. Az állampolgárság szempontjából az 1723:2. tc. és az 1879:L. tc. rendelkezéseit lehetett figyelembe venni. Mivel az első állampolgársági törvényünk rendelkezései a királyi család tagjaira nem vonatkoztak, így az irányadó jogszabály egyedül a *Pragmatica Sanctio* lehetett. Ebből a szempontból helytálló Királyfi véleménye, hogy a kérdést úgy kell eldönteni, mintha a házi *statutumok* kiadása (1839) előtt kellene megoldani a helyzetet.⁵¹

⁴⁶ Schiller szerint az 1687:3. tc. sem honosította II. Károly spanyol király ágát. Az öröklési jogát csak I. Lipót fiú utódainak magszakadása esetére állapította meg. SCHILLER 1907/b. 197. p., FERDINÁNDY 1895. 165. p.

⁴⁷ Idegennek tekintette I. József és I. Lipót nőágát, III. Károly Mária Anna leányának ágát és a Habsburg-Lotharingiai ház minden egyéb leszármazóit. SCHILLER 1907/b. 197. p.

⁴⁸ KIRÁLYFI 1907/b. 174. p.

⁴⁹ Az 1723. évi 2. tc. 11. §-ában („S a király választására és koronázására nézve a karok és rendek ősi és régi, helyben hagyott s bevett szokását és előjogát oly értelemben tartják fenn, hogy annak csakis az említett nőág teljes kihalása után legyen helye.”) rögzítették, hogy a nőágak kihalása esetén a magyar nemzet királyválasztás joga feléled. FERDINÁNDY 1895. 178. p. A királyválasztás jogát csak felfüggesztették, de a rendek nem mondtak le róla. Uo. 187. p. A rendeknek ezt a jogát az 1505. évi rákosi végzésekben rögzítették.

⁵⁰ Királyfi szerint nem lehetett elkerülni, hogy az objektív tényekre épített rendszer tökéletlenségeket hordozzon magában. Erre példaként hozta fel, hogy magyarrá fogadták Schwarzenberg-et, aki 1673-ban a magyar alkotmányosság eltörlését akarta elérni. Zrínyi Péter halálos ítéletét kioroszoló Hoher-t és Abele-t is honosították. Metternich honosítását 1827:XXXVIII. tc.-be iktatták. A kivándorolt személy magyar állampolgárságát megtarthatta még akkor is, ha idegen államban honpolgárságot szerzett. KIRÁLYFI, 1907/b. 175. p.

⁵¹ Uo. 173. p. Ez azt jelentette, hogy a magyar uralkodóház fogalmát az 1723:2. tc. rendelkezéseiből kellett meghatározni. A magyar uralkodóház kifejezést megtalálhatjuk a következő törvényekben: 1867:XII. tc.: „Ez okból Magyarország főrendei és képviselői nem mulaszkodhatják el gondoskodni oly módokról, a melyek lehetővé tegyék, hogy azon alapszerződés, amely az 1723. évi I., II. és III-dik törvénycikkek által a felséges

Végső megállapításként Schiller szerint a királyi családba a *cognatus* rokonok közül csak azokat lehetett beleérteni, akik Ausztriában az uralkodó családot alkották, az *agnatus* osztrák főhercegi családot, a Lotharingiai dinasztiát. Kérdés, hogy a magyar közjog elfogadja-e a házi törvények érvényét és az így meghatározott királyi család körét? Magyarországon a királyi család házi törvényeket nem alkotott és e jog nem illette meg. Az önálló szabályozás nem jelentett újdonságot, hiszen a *Pragmatica Sanctio* értelmében a trónöröklésre jogosultak köre ugyanaz. A főhercegeket és főhercegnőket a „Pragmatica Sanctio jelöli meg a magyar királyi család kétségtelen tagjainak”⁵² A doktrinális szabályozásunk a történeti alkotmány és a közjogi hagyományok segítségével oldja fel éppen az írott törvénynek a magyar királyi család tagjairól való hallgatása következtében felmerülő joghézagot.

Királyfi szerint Schiller a házi törvényekből levezethető királyi család fogalmat használta. Alapul az 1723. évi törvényeket vette. A házi *statutumokat* a magyar közjog nem ismerte el törvényként, mint az osztrák jog. A királyi trón öröklését a *Pragmatica Sanctio* szabályozta.⁵³ Ez alapján a királyi ház köre bővebb, mint Schillernél, mert a

uralkodóház és Magyarország közt létre jött, a mely egyrészt a birodalmi kapcsolathoz tartozó országok és tartományoknak az 1723. I. és II. törvénycikkek értelmében együttes és elválaszthatatlan birtoklását, másrészt pedig Magyarországnak önálló törvényhozási és kormányzati függetlenségét biztosította, lényegében jövőre is sértetlenül fentartassék.” 1873:XX. tc. 1. §: A lótlajdonosok hadikötelelességeiről rendelkezett, amely alól kivételnek volt helye „1-ször. Az Ő Felsége és a felséges uralkodó-ház tagjainak udvartartására szolgáló lovak” esetében. 1883:XXIII. tc. 4. §: „Ugy a fegyveradó, - mint a vadászati adó fizetése alól az uralkodó család tagjai ki vannak véve.” 1885:VII. tc. 2. §: „Örökös jogon tagjai a főrendiháznak: [...] a felséges uralkodóház teljeskorú főhercegei”. 1885:XI. tc. 8. §: A szolgálati idő beszámítása kapcsán a eltöltött időt vették figyelembe a „következő szolgálati ágazatoknál [...] 1. a legfelső udvartartás körében, vagy a legmagasabb uralkodóház családi javainál”. 1890:I. tc. 25. §: „Egyenes adót nem fizetők közmunkatartozásai [...] alól fel vannak mentve a következők: a királyi uralkodóház minden tagja és udvartartásuk, a kir. udvar, a külhatalmasságok követői, konzulátusai és ügyvivői”. 1896:XXXIII. tc. 201. §: „Lakásukon hallgatók ki: 1. az uralkodóház tagjai; [...] Az uralkodóház tagjait Budapesten a kir. curia elnöke, a kir. ítélőtábla vidéki székhelyén a kir. ítélőtábla elnöke, a magyar állam egyéb területén pedig ama törvényszék elnöke hallgatja ki, a melynek területéhez tartozó helyen az uralkodóháznak kihallgató tagja lakik vagy tartózkodik.” 1900:XXIV. tc.: „Ő cs. és kir. fensége ausztria-estei Ferencz Ferdinánd főherceg urnak chotkowi és wognini Chotek Zsófia Mária Josefina Albina grófnővel kötött házassága alkalmából tett ünnepélyes nyilatkozata az 1723:I. és II. törvénycikkek rendelkezéseivel teljesen egyezőnek találtatván; annak kiemelésével, hogy a trónöröklésnek az 1723:I. és II. törvénycikkekben foglalt szabályozása, úgy keletkezése, mint feltételeire és tartalmára teljesen önálló és hogy minden a trónöröklés körébe tartozó kérdések annak rendeletei szerint itélendők meg, ezennel törvénybe iktattatik” [...] Mielőtt azonban a házassági frigyét megkötnök, – hivatkozással a felséges uralkodóház fentírt házi törvényére, a melynek határozmányait, még különösen a jelen Általunk kötendő házasságra vonatkozólag egész tartalmában elismerjük és Magunkra nézve kötelezőknek kijelentjük, – indítatva érezzük Magunkat kimondani és megállapítani, hogy Chotek Zsófia grófnővel való házasságunk nem egyenjogu, hanem morganatikus házasság, és mostanra és minden időkre annak tekintendő, a minek folytán azon jogok, tisztségek, czimek, czimerek, előnyök stb., a melyek egyenjogu hitvestársakat és a főherceg uraknak egyenjogu házasságból származó utódait megilletik, sem hitvestársunkat, sem Isten áldásával ezen házasságunkból remélhető gyermekeinket és azok utódait meg nem illetik és általuk sem nem igényelhetők, sem nem igényelendők. Különösen elismerjük és még világosan is kijelentjük, hogy a fent említett házasságunkból származó gyermekeinket és azok utódait, miután ők nem tagjai a legmagasabb uralkodóháznak, nem illeti meg a trónöröklési jog a birodalmi tanácsban képviselt királyságok- és országokban, tehát az 1723:I. és II. törvénycikk értelmében a magyar korona országaiban sem és azok a trónöröklési rendből ki vannak zárva.” A témához: SZABÓ 2007. 247–304. pp.

⁵² SCHILLER 1907./a 148. p.

⁵³ A házi törvények és a magyar jogrendszer viszonyáról éles vita bontakozott Ferenc Ferdinánd főherceg házassága kapcsán. Heiman levezette érvelésében, hogy ezek a jogszabályok tisztán német eredetűek, amelyekkel a „magyar törvényhozás sohasem fog rokonszenvezhetni [...]”, mert a szabad, független magyar szellemmel teljesen ellenkezik, hogy oly jogszabály létezhesék, mely az összes törvényt alkotni hivatott közeg jóváhagyását nélkülözi.” HEIMAN 1903. 413. p.

magyar uralkodóház fogalma alatt kellett érteni mindenkit, aki az 1723. évi 2. tc. 5–7. §§-ai megjelöltek. Ők az ausztriai főhercegek. Így az *agnatus* ágon kívül a *cognatus* főhercegek, az *agnációból* kilépett főhercegnők is a magyar állam kötelékébe tartoztak. Ezt a kört nevezte Schiller tágabb értelemben ausztriai főhercegeknek.⁵⁴ Ez azt jelentette, hogy a magyar uralkodóház tagjai mindazok, akik az 1723:2. tc. szerint „örökjogon való utódlást Magyarországon és koronájában” megkapták.⁵⁵

A következőket nyilatkozta Szilágyi Dezső Ferenc Ferdinánd házassága kapcsán a *Hausgesetz*-ről az országgyűlésben. A házi törvények Magyarországon nem jelentenek jogforrást, nem „segédjog” a magyar közjogban. Ezt az érvelését azzal támasztotta alá, hogy a házi törvényeket teljes egészében soha nem mutatták be az országgyűlésnek, amelynek következtében arról a törvényhozó testület nem dönthetett.⁵⁶

Fontos annak a problémának a megvizsgálása, hogy mikor szűnhetett meg az uralkodóházi tagság? Ezt egyedül az uralkodó család házi törvényei szabályozták. Hazánkban viszont e jogszabályok nem rendelkeztek kötelező erővel. Törvényeink az öröklési jog elvesztését, és az uralkodó házi tagság megszűnését nem szabályozták. Az első állampolgársági törvényünk hatálya az uralkodó családra nem terjedt ki. Ezért Királyfi a királyi család helyzetét „*character indelebilis*”-nek nevezte.⁵⁷ A hazai alkotmányos gyakorlat azonban figyelembe vette a házi törvényeket. Lipót Ferdinánd (Wölfling Lipót) esetében az állampolgárság elvesztését a családi törvények alapján állapították meg. Ez azt jelentette, hogy a királyi család tagjai állampolgársága csak kivételes esetben, az 1879:L. tc.-ben rögzítettekén kívüli okok miatt szűnt meg. A törvény alóli kivételt Királyfi a 36. § rendelkezéseivel magyarázta.⁵⁸ A törvény elismerte a többes állampolgárság lehetőségét, de nem vette figyelembe az állampolgársági státusz megítélésénél. Az állampolgársági törvény ezt az elvet *strict* módon határozta meg.⁵⁹

Schiller helyesen veti fel a kérdést, hogy mi történt azokkal a családtagokkal, akik lemondtak főhercegi ragjukról? Az sem egyértelmű, hogy a királyi család tagja-e a főherceg nem egyenjogú neje és ide számíthatók-e a tőle született gyermekek. A kérdésre nem ad választ. Véleményem szerint ebben az esetben királyi családi tagságról nem beszélhetünk. A lemondásnak Ferdinándy szerint közjogilag ugyanaz a hatása, mint a halál bekövetkezésének, beállt az utódokra nézve a trónöröklés joga. A lemondott király utódjának alattvalója lett.⁶⁰ A lemondásnak a magyar trónra kellett vonatkoznia és erről hivatalos formában értesíteni kellett az országgyűlést és törvénybe kellett foglalni.⁶¹ Ezt

⁵⁴ KIRÁLYFI 1907/b. 172. p. Buza szerint a királyi ház és az uralkodóház alatt az *agnatus* uralkodóházat kellett érteni. BUZA 1916/b. 310. p.

⁵⁵ KIRÁLYFI 1907/b. 173. p.

⁵⁶ Szilágyi Dezső beszédét ismertette: FERDINÁNDY 1902. 357. p. Ferenc Ferdinánd házassága alkalmával, a házassági nyilatkozatának törvénybe íratásakor a miniszterelnök a családi szabályokból felolvasta a vonatkozó részeket, amelyek az egyenrangú házasságra vonatkoztak. KN. 1900. XXX. 202. p. Ezt közölte: FERDINÁNDY 1902. 359. p.

⁵⁷ KIRÁLYFI 1907./a. 124. p.

⁵⁸ 1879:L. tc. 36. §.

⁵⁹ Ehhez az elvhez olyan szigorúan ragaszkodtak, hogy más államok szuverenitását is érintette. KIRÁLYFI 1907./a. 124. p.

⁶⁰ LECHNER 1900. 301. p.

⁶¹ V. Ferdinánd 1848. december 2-án a trónról, Ferenc Károly főherceg pedig a trónöröklésről mondott le. Nem történt meg az iratok országgyűlési tárgyalása, elfogadása és törvénybeiktatása. Ezt utóbb az 1867:III. tc.-ben rendezték. FERDINÁNDY 1895. 189. p. Lechner is hasonló véleményen volt. LECHNER 1900. 300. p.

rögzítette az 1867:III. tc. A koronázás nem azonnal következik be, amelynek időpontjáig örökös királyról (*rex haereditarius*) beszélünk.⁶²

A trónöröklési feltétel az ausztriai főhercegi minőség volt. A *Pragmatica Sanctio* alapján megkövetelték, hogy az osztrák ház országainak és tartományainak örököse legyen.⁶³ Ezzel a trónörökös osztrák állampolgár is volt, amely ellenkezett a magyar állampolgársági törvényünk fentebbi szakaszának rendelkezésével. Királyfi szerint ebben az esetben a kettős állampolgárságot „mint jogállapotot nemcsak elismeri, de sőt ezt a jogállapotot a trónöröklés sine qua non-jaként” statuálta közjogunk.⁶⁴ Ebből azonban nem lehetett levezetni egy osztrák-magyar állampolgárság létezését. A trónöröklési törvények rendelkezéseit nem változtathatta meg az állampolgársági törvényünk. Ezért nem lehetett az uralkodóház tagjainak állampolgárságát a többi honpolgárokéval azonos módon megítélni. Ezt a jogállapotot az uralkodóház különleges és kivételes jogi státusza támasztotta alá.

A királyi család kapcsán továbbá meg kell vizsgálni az állampolgársági jogviszony tartalmát. Ezt a logikai érvelést Schiller is elismerte, sőt megmagyarázta, hogy az állampolgárság „közönséges” fogalmát miért nem lehetett alkalmazni a királyi család esetében. A királyi ház tekintetében az állampolgárságból fakadó kötelezettségeket nem lehetett követelni. Velük szemben nem lehetett igénybe venni állami kényszereszközöket. Ezt jól példázza, ha az 1889:VI. tc.-ben rögzített védkötelezettséget vesszük szemügyre. A királyi család tagjai teljesítettek katonai szolgálatot, de ez nem *cogens* szabály, hiszen senki sem kényszeríthette az uralkodóház 21. életévét betöltött férfi tagjait, hogy katonai szolgálatban vegyenek részt.

A községi törvények (1871:XVIII. tc., 1886:XXII. tc.) előírták, hogy minden honpolgárnak egy községbe kellett tartozni. Nem lehetett azt mondani, hogy valaki valaha is megkövetelte ezt a kötelezettséget a királyi család tagjaitól. Lehetett ugyan azt nyilatkozni, hogy a királyi család illetőségi helye Budapest, mint székesfőváros, amelynek neve is erre utalt. A magyar állampolgárok esetében a házassági törvényünk (1894:XXXI. tc.) előírta, hogy a külföldön kötött házasságot Magyarországon is ki kell hirdetni. Ez sem teljesült, ha megnézzük, hogy a törvény hatálybalépését követően, 1895 után hány, a királyi családot érintő házasságot hirdettek ki magyar királyi anyakönyvezetők. Néhány törvény a királyi család tekintetében külön mentességet állított fel.⁶⁵ Ferdinándy szerint a királyi család státusza eltérő a rendes állampolgároktól.⁶⁶

⁶² FERDINÁNDY 1902. 369. p.

⁶³ 1723:1. tc. 4. §: „Akképen, hogy azt a nőt, vagy annak férfi örökösét, a ki a felséges osztrák házból el-fogadott, említett elsőszülöttségi rend szerint, a felséges osztrák ház előbb mondott országainak s tartományai-nak örököse lesz, ugyanezen utódlás és örökösödés jogán, a jelen és minden jövő esetben, egyszersmind az ugyancsak feloszthatatlannak értendő Magyarország s az ahhoz kapcsolt részek, országok és tartományok két-ségtelen királyának tartsák s koronázzák.” A trónöröklési feltételeket Ferdinándy is ismertette. FERDINÁNDY GEJZA: *A trónváltás*. Jogtudományi Közlöny, 1916. LIV. évf. 47. sz. 414. p. Salamon is ismertette az örök-lési rendet, külön kiemelve az elsőszülöttség elvét. SALAMON 1866. 190. p.

⁶⁴ KIRÁLYFI 1907./a 124. p.

⁶⁵ Mentességet kaptak az 1879:XXXVI. tc. 10. §-a alapján a beszállásolás, az 1890:I. tc. 99. §-a alapján a vámfizetés alól, az 1886:XXII. tc. 4. §-a királyi család lakhelyeit kivette a községek hatósága alól. Az igaz-ságszolgáltatási ügyek esetében a Főudvarnagyi Bíróság járt el. Ezek a kivételek a királyi család állampolgár-sági jogát nem érintették. SCHILLER 1907./a 146. p. Az igazságszolgáltatás történetéhez: SZABÓ ISTVÁN: *Az igazságszolgáltatás rendszere a polgári Magyarországon*. Miskolci Egyetem, Jogtörténeti Tanszék, Miskolc, 1997. 74–48. pp. STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Media, Debrecen, 1997. passim.

⁶⁶ FERDINÁNDY 1895. 109. p.

Ez azt jelentette, hogy a királyi család állampolgárságát nem a szó *terminus technicus* értelmében kell vizsgálni. Schiller elismerte, hogy a magyar uralkodóház tagjai magyar állampolgárok, és amennyiben a törvények nem teremtettek kivételt számukra, az általános jogszabályok szerint kell megítélni helyzetüket. Véleményem szerint ezzel a megállapításával önmagának mondott ellent, mert az állampolgársági törvényünk nem rendelkezett az uralkodóházról, mégis elismerte, hogy a királyi családra nem vonatkozott. Ezt követően azonban sietve leszögezte, hogy a „magyar állami kötelék reájuk annyival inkább terjed ki, [...] amennyivel előkelőbb a király családja a magyar nemzethez tartozó minden más családnál.”⁶⁷ A királyi család tagjainak az állampolgárságát ugyan azon szóval jelölték, mint a honpolgárokat. Tartalmában azonban mégis volt eltérés, amely a feltételekben is megnyilvánult. A „királyi ház tagjaira nézve a magyar állampolgárság fogalmát az ő családi tagságuk fogalma helyettesíti egész terjedelmében.”⁶⁸ Az állampolgári jogokban is részesültek, megillette őket többek között a törvényhatósági választójog és a községi virilis tagság.⁶⁹ Az uralkodóház tagjai Magyarországon gyakorolhattak bizonyos politikai jogokat és különleges elbánásra tarthattak igényt.⁷⁰ A törvények által létrehozott privilegizált helyzetet a királyi család minden tagjára vonatkozott.

Az állampolgársági törvényben rögzített távollét intézményét sem lehetett alkalmazni a királyi családra nézve. Eszerint ugyanis elveszítenék az állampolgárságukat azok a főhercegek, akik akár Ausztria területén éltek megszakítás nélkül tíz évig. Ez egyben az állampolgársághoz kötött főrendiházi tagság megszűnését is jelentené. Ebben az esetben bekövetkezhetne, hogy olyan főhercegre kerül a trónöröklés joga, aki távollét következtében elveszítette magyar állampolgárságát. Ebből logikailag az is következik, hogy a magyar királynak nem is kell magyar állampolgárnak lennie. Elegendő a főhercegi cím birtoklása és az, hogy a trónöröklési sorrendben a következő helyen álljon. Ezen feltétel szerint a magyar trónt egy idegen királyi család örökölné. Királyfi szerint a „szent koronának ilyenén kiszolgáltatása egy idegen család örökölheto javává, mennyire rovására esnék a királyi állás tekintélyének és a nemzeti közszellemnek.”⁷¹

Királyfi egyetértett Schillerrel abban, hogy a királyi család állampolgárságát nem lehet közönséges állampolgárságnak minősíteni. A királyi család tagjai nem olyan módon vettek részt a jogok gyakorlásában, mint az átlag honpolgár. Az állampolgársági jogviszony tartalma esetükben teljesen mást jelentett. E viszony tiszteletbeli jellegét hangsú-

⁶⁷ SCHILLER 1907./a 146. p.

⁶⁸ Uo. 146. p. Ez nem jelentette azt, hogy Schiller egy új fogalmat honosítana meg a magyar közjogban, hanem csak utalt a két állampolgársági kategória tartalmi különbségére.

⁶⁹ Mária Terézia, Lajos bajor fejedelem felesége esetében felmerült a *virilis* tagság kérdése Vas vármegyében. Megállapították, hogy e jog nem illette meg a főhercegnőt. Csak magyar állampolgár gyakorolhatta a *virilis* jogot. A törvényjavaslat vitája alkalmával módosították a rendelkezést, hogy csak a hajadon, az özvegy és az elvált nő gyakorolhassa e jogot. Ezért helyes Ereký megállapítása, hogy „Mária Terézia főhercegnő tehát nem azért nem lehet községi virilista, mert nem magyar állampolgár, hanem azért nem, mert Lajos bajor királyi herceg neje, vagyis férjes nő.” EREKÝ ISTVÁN: *A nők virilis jogáról*. Jogtudományi Közlöny, 1907. XLII. évf. 18. sz. 149. p.

⁷⁰ Az 1883:XXIII. tc. 4. § értelmében fegyver és vadászati adómentességet kaphattak. Az 1890:I. tc. 99. § pedig vámmentességet biztosított számukra. A bünvádi perrendtartás szerint (201. §) a lakáson történő kihallgatást igényelhették. KIRÁLYFI 1907/b. 173. p.

⁷¹ Királyfi szerint nem lehet a magyar trónra olyan személyt ültetni, akit előzőleg a magyar állampolgárságtól megfosztottak. KIRÁLYFI 1907/b. 123. p. Az öröklési sorrend bemutatásához: HORVÁTH JÁNOS: *Az 1722/23. I. II. III. törvények által elfogadott Pragmatica Sanctio lényege és annak helyzete a magyar közjogban*. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1898. XVI. köt. 4. füzet, 1–115. pp.

lyozta Királyfi, aki ezt az állampolgárságot „nem valóságos, hanem quasi állampolgárság”-nak tekintette.⁷² A magyar királyi család tagjai magyar állampolgároknak minősültek, de véleményem szerint helyesebb lenne a privilegizált állampolgárság kifejezés használata, amely utalna speciális jogi státuszukra.

---

⁷² KIRÁLYFI 1907./b 175. p.